

A FELVILÁGOSODÁS ELŐZMÉNYEI ERDÉLYBEN ÉS
MAGYARORSZÁGON 1650–1750

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
Szeged, 2015. május 28–30.

„Végső következképp: mi más az ember, mint mikro-köntös? Vagy még inkább: teljes rend ruha az összes díszekkel. Ami testét illeti, ahhoz vita nem férhet. De szemügyre vehetjük szellemi képességeit is, s azt találjuk: a maga módján mindegyik hozzájárul egy teljes öltöny kiállításához. Hogy egyebet ne említsünk: a vallás vajon nem kabát, a becsület nem pizsokban elvásott cipő, az önszeretet nem köpeny, a hiúság nem ing, a lelkiismeret nem nadrág, mely jóllehet a bujaság és ocsmányság eltakarását célozza, mégis könnyedén levethető mindkettő szolgálatában?” (Jonathan Swift, Hordómese, 1704)

„Üljön öszve szeretettel a keresztyén világ, vetköztesse ki a religiót abból a ficamás, kendőzött, pésmázott, maga találmányú köntéséből, azaz: vegye el tőle, amit maga hozzáadott, viszont adja vissza néki azt, amit róla levont, az igaz szeretetnek és alázatosságnak fejér, candida köntösét.” (Bethlen Miklós, Önéletírása, 1704)

„Így járt szent hallgatóim a religio, tiszta szűz, ádámi mezítelenségben adaték ki a Krisztustól és az apostoloktól, de annak utána addig öltözgeték, addig gondolának új módi köntösöket néki, hogy egészen tetétől fogva talpig béköntösözék, orcáját is befedezék, annyira, hogy a sok módi köntös miá az anyja is azt a tiszta szüzet meg nem esmerné.” (Ajtai Abod Mihály, Halotti beszélgetés, 1747)

„...mostan is sokan vagynak, akiknek az apostol szava szerint még ruhájoktól is, mely az ő testektől illetetett, kell őrizkedni, kik a bünököt adiaforumoknak, szabadosoknak tartják,... a vallás előttök olyan mint a köntös, religio ut vestis, quam induis exuis, ut vis, melyet téznek vésznek az alkalmatosság szerint.” (Bod Péter, Judás Lebbeus apostol levelének magyaráója, 1749)

„Fájlaltam... látván, hogy ezekben az üdökben Krisztus Urunknak varratlan köntöse, az Anyaszentegyház, melynek még a Krisztus hóhéri is engedtek, és meg nem hasogatták, sokaknak kárhozatos igyekezetek által feldaraboltatott.” (Vincentius Gotti, De eligenda inter differentes christianos sententia... adversus Joannem Clericum, Kassa, 1749, magyarul Almási János fordításában, Eger, 1757)

Rendezők

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
 Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztálya (Budapest)
 Eötvös Loránd Tudományegyetem, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi
 Intézet (Budapest)
 Debreceni Egyetem, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet
 Szegedi Tudományegyetem, Magyar Irodalmi Tanszék
 Pécsi Tudományegyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
 Miskolci Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
 Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nyelv-, Irodalom- és
 Kultúratudományi Intézet (Budapest)
 Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Irodalomtudományi Intézet (Piliscsaba)
 Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalom Tanszék (Kolozsvár)
 Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár
 Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Szeged)
 Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata

Előkészítő Bizottság

Kecskeméti Gábor, MTA Irodalomtudományi Intézet
 Jankovics József, MTA Irodalomtudományi Intézet
 Bartók István tudományos titkár, MTA Irodalomtudományi Intézet
 Sántha Teréz szervezőtitkár, MTA Irodalomtudományi Intézet
 Balázs Mihály, SZTE Magyar Irodalmi Tanszék
 Keveházi Katalin, SZTE Klebelsberg Könyvtár
 Palánkainé Sebők Zsuzsanna, Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár
 Machan Eszter, SZTE Magyar Irodalmi Tanszék

A konferencia támogatói

Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata
 Szegedért Alapítvány
 SZTE BTK Dékánja
 SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola
 SZTE BTK Hallgatói Önkormányzat

A konferencia a Refo500 keretében valósul meg

A konferencia színhelye:

Szegedi Tudományegyetem József Attila Tanulmányi és Információs Központ,
 Szeged, Ady tér 10.

A konferencia programja

2015. május 28., csütörtök 15.00, Megnyitó

Bartók István tudományos titkár, MTA Irodalomtudományi Intézet

Balázs Mihály SZTE Magyar Irodalmi Tanszék

Dr. Kozma József Szeged Város Kulturális, Oktatási, Idegenforgalmi és Ifjúsági Bizottságának elnöke

Szabó Gábor rektor képviselője:

Szajbély Mihály az SZTE BTK dékánja

A Klaniczay-díj átadása

A Magyarországi gondolkodók 18. századi kötetének bemutatója (Szörényi László)

2015. május 28., csütörtök 16.30

Első ülés

Elnök: Balázs Mihály

Boros Gábor, A „korai újkor” időbeli határaitól és kutatásának módszereiről
Szelestei Nagy László, A hallei pietizmus sajátosságai a Kárpát-medencében
Tüskés Gábor, A janzenizmus kutatásának néhány kérdéséhez
Font Zsuzsa, Theologia pacifica a korai felvilágosodás idején Erdélyben
Vita

2015. május 28., csütörtök, 19.00 koncert előtti koccintás (BTK VII-es terem)

2015. május 28., csütörtök, 20.00 a SZTE ZMK Vonós Kamarazenekar koncertje, művészeti vezető: Kosztándi István

2015. május 29., péntek, 9.00–10.30

Második ülés

Elnök: Boros Gábor

Smrcz Ádám, Bruno és Alsted – avagy a mnemotechnika filozófiai hasznáról

Szentpéteri Márton, A keresztény pánszófia temploma: Comenius és a szabadkőműves szimbolika kora újkori forrásvidékei

Guba Ágoston, Atomizmus Felső-Magyarországon a 17. században: Czabán Izsák
Vita

Szünet: 10.30–11.00 Könyvbemutató a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár és az SZTE Klebelsberg Könyvtára anyagából (Keveházi Katalin, Palánkainé Sebők Zsuzsanna, Balázs Mihály)

2015. május 29., péntek, 11.15

Harmadik ülés

Elnök: Jankovits László

Zászkaliczky Márton, Apáczai Csere János Enciklopédiájának posztrámista gyökerei és ismeret- és oktatáselméleti kontextusai

Bene Sándor, Zrínyi és az Ismeretlenek

Bogár Judit, A felvilágosodás előzményei egy evangélikus tudós tanár munkásságában: Ifj. Buchholtz György

Vita

2015. május 29., péntek, 14.30

Negyedik ülés

Elnök: Hargittay Emil

Szöke Kornélia, Dobai Székely Sámuel és az altdorfi egyetem

Földesi Ferenc, Lázár János, Christian Wolff tanítványa

Pavlovits Tamás, A 17. század Voltaire Filozófiai leveleiben

Molnár Dávid, A kakukkoló Coccejus és a beteg elméjű Cartesius üres álmódosása: A hollandiai Coccejus- és Descartes-recepció ismeretlen erdélyi dokumentumai

Vita

2015. május 29., péntek, 16.30

Ötödik ülés

Elnök: Imre Mihály

Ötvös Péter, Az inspirált költészettől a bölcséleti líráig: Példák a német irodalomból

Fajt Anita, Népszerű filozófia: Johann Joachim Spalding Betrachtung über die Bestimmung des Menschen-jéről

Gönczöl Andrea, Losonczy B. András megtérésének históriája

Laczházi Gyula, A magyar korai felvilágosodás lélektani irodalma
Vita

2015. május 29., péntek, 20.00 Szeged Város polgármesterének fogadása
Széchenyi tér 10., Házasságkötő terem

2015. május 30., szombat, 9.00

Hatodik ülés

Elnök: Sipos Gábor

Nagy Levente, Bethlen Miklós és az „atheusok”

Simon József, A nyelv, az elme és a semmi: Filozófiai témák Bethlen Miklós Önéletírásában

Hegyi Ádám, A református ésszerű ortodoxia svájci triumvirátusának szerepe a magyarországi felekezeti szembenállások csökkentésében a 18. század első felében

Túri Tamás, A pura religio megfontolásai Ajtai Abod Mihály halotti beszédében
Vita

2015. május 30., szombat, 11.00

Hetedik ülés

Elnök: Tüskés Gábor

Keserű Gizella, Locke olvasmánynaplójának tanulságai

Schmal Dániel, A racionális bibliakritika kezdetei és az „eredet” problémája
Richard Simon és Isaac La Peyrère munkásságában

Lengyel Réka, Verestói György, a természetvizsgáló filozófus
Vita

Balázs Mihály, A philologia sacra Európában és Magyarországon:
Kapcsolódások és elkülönülések

2015. május 30., szombat 14.30

Nyolcadik ülés

Elnök: Hörcher Ferenc

Knapp Éva–Tüskés Gábor, A rodostói Rákóczi-könyvtár új rekonstrukciós kísérlete

Maczelka Csaba, „Ubi tres medici, duo Athei” – Sir Thomas Browne Religio medici-je

Kolumbán Vilmos József, Makfalvi József heterodoxiája

Vadai István, A' nagyravágyó és semmi bizonyos vallású hívságos világ fiának keserves siralma: Bertalanfi Pál elfeledett verses munkájáról

2015. május 30., szombat, 16.30**Kilencedik ülés**

Elnök: Kecskeméti Gábor

Hörcher Ferenc, Az udvariasság diskurzusának hazai, magyar nyelvű megjelenése: Faludi Gracián-fordításának értelmezéséhez

Balázs Péter, A Toldoth Jesu az unitárius egyháztörténetben

Hegedüs Béla, Kalmár György világnyelve: Milyen világnak a nyelve a világnyelv?

Tóth Sándor Attila, A horatianizmus (versus pietizmus) mint a felvilágosodás ideológiája

Vita

2015. május 30., szombat, 18.30

Kecskeméti Gábor, A tanácskozás tanulságainak összefoglalása

Tóth Zsombor, Tájékoztató a 2016 májusában, Miskolcon, Bethlen Miklós halálának 300. évfordulója alkalmából rendezendő Rebakucs–Refo-konferenciáról

2015. május 30., szombat, Búcsúvacsora a Roosevelttéri Halászcserdjében
(Szeged, Roosevelttér 14.)

Reneszánsz ülészakok 1970–2014

1970. május 7–9., Sáropatak

Manierizmus-ülészak

1971. május 6–8., Sopron

A közép-európai humanizmus kérdései. (Ülészak Lackner Kristóf születésének 400. évfordulóján)

1972. március 27–31., Pécs

Janus Pannonius-ülészak. (Janus Pannonius halálának 500. évfordulóján)

1973. május 3–5., Kőszeg–Sárvár

A nyomdászat kezdetei és a magyar irodalom. (Ülészak a magyar nyomdászat megindulásának 500. évfordulója alkalmából)

1974. május 15–18., Sáropatak

Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz. (Kollokvium Szenci Molnár Albert születése 400. évfordulója alkalmából)

1975. május 16–22., Mátrafüred

A reneszánsz irodalom- és művészetszemlélete

1976. május 11–15., Eger

Balassi Bálint életműve

1977. május 11–14., Győr

A magyarországi barokk kezdetei

1978. május 15–21., Visegrád

Politikai gondolkodás és történetiszemlélet a reneszánsz korban

1979. május 15–19., Siklós

Antitrinitarianism in the second half of the 16th century. International Colloquium on the 400th Anniversary of Ferenc Dávid's death

1980. május 14–17., Nyíregyháza

A magyar irodalom műfajai és a reneszánsz társadalom

1981. május 14–16., Debrecen

Régi magyar irodalmi konferencia

1982. május 18–22., Keszthely

Késő reneszánsz, manierizmus, kora barokk Magyarországon (Rimay János és kora)

1983. május 12–14., Szeged

Eszmetörténeti problémák a régi magyar irodalomban

1984. május 15–19., Pápa

A magyar reneszánsz udvari kultúra

1985. május 16–18., Pécs

Régi magyar irodalmi konferencia

1986. május 21–25., Szigetvár

„Törökvilág Magyarországon”. A hódoltság művelődéstörténete

1987. május 21–23., Debrecen

Zrínyi-ülészak

1988. május 18–22., Salgótarján–Eresztvény

Versszerzés és poézis (A XVI–XVII. századi magyar költészet)

1989. május 19–20., Szeged

Régi magyar irodalmi konferencia

1990. május 16–19., Székesfehérvár

Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe. –

Mátyás és a humanizmus. International Colloquium on the 500th Anniversary of Matthias Corvinus' death

1991. május 24–25., Pécs

Régi magyar irodalmi konferencia

1992. május 20–23., Tata

Közköltészet, népi kultúra a XVI–XVII. században

1993. május 21–22., Debrecen

Toposzok és exemplumok régi irodalmunkban. (300 éve szabad királyi város Debrecen, 1693–1993)

1994. május 24–28., Esztergom

A magyar Amphion. Konferencia Balassi Bálint halálának 400. évfordulóján

1995. május 22–25., Miskolc

Retorikák, poétikák, drámaelméletek

1996. május 24–26., Pécs

Neolatin irodalom Európában és Magyarországon

1997. szeptember 2–6., Kolozsvár

Enyedi György és a kelet-közép-európai unitarizmus a XVI–XVII. században. (Unitárius válasz az ezredforduló kihívásaira)

1998. május 21–23., Piliscsaba

Pázmány Péter és kora

1999. május 26–29., Sátoraljaújhely

Ámor, álom és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete

2000. szeptember 27–30., Tihany

Szent István alakja a régi magyar és az európai irodalomban, művészetben és történetírásban. (A késő középkortól a XVIII–XIX. század fordulójáig)

2001. május 31–június 2., Nagykőrös

Mezőváros, reformáció és irodalom (XVI–XVIII. század)

2002. május 23–25., Debrecen

Religió, retorika, nemzettudat. Tudományos ülészak Klaniczay Tibor emlékére, halálának tizedik évfordulóján

2003. május 15–18., Szeged

A magyar költészet műfajai és formátípusai a XVII. században (RMKT XVII. század)

2004. május 26–29., Sárospatak

A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromezredik évfordulóján

2005. május 25–28., Gyula

A politika műfajai a régi magyar irodalomban

2006. május 5., Budapest, Illyés Archívum

Tinódi Sebestyén és a régi magyar verses epika

2006. május 24–27., Kolozsvár

Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban

2007. május 24–27., Csurgó

A zsoltár a régi magyar irodalomban

2008. szeptember 18–20., Esztergom

Identitás és kultúra a török hódoltságban

2009. június 3–6., Pécs

Egyházi műveltség a régi Magyarországon.

Tudományos konferencia a Pécsi egyházmegye ezredik és Janus Pannonius püspökké választásának ötszázötvenedik évfordulóján

2010. május 26–29., Körmend

Szolgálatomat írom kegyelmednek.

Misszilis és fiktív levelek, naplók, emlékkönyvek, dedikációk és alkalmi feljegyzések a régi magyar irodalomban

2011. május 25–29., Miskolc

Filológia és textológia a régi magyar irodalomban

2012. május 24–27., Debrecen

A kora újkori prózai kegyességi műfajok rendszere és elmélete

2013. május 22–25., Kőszeg

Irodalom, művészet, barokk reprezentáció Esterházy Pál udvarában

2014. május 21–25., Szekszárd

Jelentem versben mesémet: Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban

Klaniczay Tibor-díjasok (2002–2014)

2002 Molnár Antal, 2003 Jankovits László, 2004 Knapp Éva és Tüskés Gábor, 2005 Kulcsár Péter, 2006 Sudár Balázs, 2007 Mayer Gyula és Török László, 2008 Heltai János, 2009 Balázs Mihály, 2010 Szentmártoni Szabó Géza, 2011 Bene Sándor, 2012 Kőszeghy Péter, 2013 Hausner Gábor, 2014 Csepregi Zoltán

Illusztrációk

Az első borítón: Christian Wolff, Vernünfftige Gedanken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt, 1720

1. Opera anekdota theologica et philologica: divisa in duo volumina Johannis Coccejiis, Amstelodami, 1706

2. Commentarius in Acta Apostolorum et in epistolas ad Romanos et ad Hebraeos Philippi a Limborch, Rotterodami, 1711

3. Historia inquisitionis: cui subjungitur liber sententiarum inquisitionis Tholosanae ab anno MCCCVII ad annum MCCCXXIII Philippi a Limborch, Amstelodami, 1692

4. Catechesis Racoviensis, seu liber Socinianorum primarius: ad fidem editionis anno MDCIX recensuit, Socinianam vero impietatem et hoc libro traditam et a recentioribus assutam accurate profligavit Ge. Lud. Oederus, Francofurti, 1739

5. De iure naturae et gentium libro octo: cum integris commentariis virorum clarissimorum Jo. Nicolai Hertii atque Joannis Barbeyraci, accedit Eris Scandica Sam. L. B. a Pufendorf, recensuit et animadversionibus illustravit Gottfridus Mascovius, Francofurti, 1759

6. Die bezauberte Welt: oder Eine gründliche Untersuchung des Allgemeinen Aberglaubens... aus natürlicher Vernunft und H. Schrifft in 4 Büchern zu bewehren sich unternommen hat Balthasar Bekker, Amsterdam, 1693

7. Dictionnaire historique et critique par Pierre Bayle, avec la vie l'auteur par Mr. DesMaizeux. – Sixieme edition, revue, corrigée et augmentée, Basle, 1741

8. Allgemeine Welt-Historie von Anbeginn der Welt bis auf gegenwaertige Zeit, Halle, 1744

9. Allgemeine Welt-Historie von Anbeginn der Welt bis auf gegenwaertige Zeit, Halle, 1744

10. Essais de Theodicee sur la bonté de Dieu, la liberté de l'origine du mal par M. Leibnitz, augmentee de l'histoire de la vie et des l'auteur par L. de Nufville, Amsterdam, 1734

11. Ajtai Abód Mihály, Halotti beszélgetés, Enyed, 1746

12. [Ifj. Joachim Stegmann], Coccejus coccyzans sive specimina aliquot rei gestae a Johanne Coccejo Theologiae Doctore Leydensi adversus apologiam Socinianorum pro veritate accusata, Anno Christi MDCLXX (ifjabb Joachim Stegmann ismeretlen kéziratossal értekezése Coccejus ellen, kézirat. Lelőhely: Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára)